
Nebojša BOJANIĆ¹

Krivotvorenje putnih isprava – kriminalistički aspekt

Forgery of Travel Documents – Criminalistics aspect

Sažetak:

Rad predstavlja nastavak teme iz prethodnog broja koja obrađuje problematiku krivotvorenih putnih isprava. U odnosu na prethodni rad gdje je bio zastupljen pravni aspekt, u ovom radu je sada zastupljen kriminalistički aspekt tretirane problematike. U ovom radu dat je i jedan statistički prikaz, te je izvršena daljnja obrada prikupljenih podataka vezanih za ovu problematiku. Prikupljeni podaci otvaraju mogućnosti daljnjih istraživanja iz ove oblasti, a koja bi u značajnoj mjeri, uz dobru analitičku obradu i izvedene zaključke mogla poslužiti u poduzimanju određenih mjera na povećanju sigurnosti državnih granica, i uklanjanju eventualnih propusta.

Uvod

Ovaj rad nastavak je mog proučavanja krivotvorenja putnih isprava, i kao takav nadovezuje se na rad objavljen u prethodnom broju koji je nosio naziv: "Krivotvorenje (falsifikovanje) putnih isprava – pravni aspekt", u kojem sam ukazao na pravni aspekt navedene problematike. Pronalaženje i utvrđivanje krivotvorenih dokumenata, pa time i putnih isprava sve je značajnije u današnjem svijetu. Problem stoga dobija na značaju i samom činjenicom da je tehnološki razvoj dosegao

¹Diplomirani kriminalista, asistent na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu i predavač po pozivu u Centru za obuku Državne granične službe BiH

tačku kada je veoma teško razlikovati original od kopije i obratno. U tom pogledu u ovom radu će se prikazati najsavremenije tehnike i uređaji za otkrivanje krivotvorina pri pregledu zaštićenih dokumenata. Rad je podjeljen u tri cjeline: teorijske postavke, preliminarno otkrivanje i vještačenje dokumenata, i analiza podataka.

U prvom dijelu obrađene su vrste pasoša i pitanja bezbjednosti koji nisu zahvaćeni u prethodnom radu, kao i tipovi krivotvorenja pasoša. Ovaj dio bilo je neophodno obraditi kako bi se stekao uvid u mogućnosti njihovog otkrivanja.

Drugi dio posvećen je preliminarnom otkrivanju, odnosno savremenim tehnikama koje je moguće koristiti i koje se koriste na graničnim prelazima prilikom redovne kontrole putnika i drugih lica koja prelaze državnu granicu. Osim toga, obrađeni su načini i tehnike za vještačenja putnih isprava u dokaznom postupku. U okviru ovih tehnika prikazani su najsavremeniji uređaji koji se koriste u kriminalističkim laboratorijama za vještačenja dokumenata, kao i na pojedinim graničnim prelazima, kao što je to slučaj sa GP Aerodrom Sarajevo. Službe i policije koje posjeduju navedene uređaje neće imati posebnih problema za otkrivanje krivotvorina u velikom broju slučajeva.

I na kraju treći dio predstavlja mini istraživanje po pitanju pojavnih oblika krivotvorenih isprava na Kantonu Sarajevo, u kojem su prikazani empirijski podaci prikupljeni od MUP KS, i JDGS Aerodrom Sarajevo. U izvršenom istraživanju podaci su prikupljeni arhivacionom ili dokumentacionom analizom te intervjuom sa određenim pripadnicima navedene jedinice JDGS, a prilikom njihove obrade korištena je statistička statička analiza.

1. TEORIJSKE POSTAVKE

1.1. Vrste pasoša

Pasoši koji imaju današnju formu koriste se još od prvog svjetskog rata. Riječ je o manjim uvezanim knjižicama sa ličnim podacima, podacima o izdavanju i putnim listovima. U međunarodnim prelascima državnih granica velika je frekvencija putnih isprava. Ovdje će biti nabrojani samo neki od tih putnih isprava koji se najčešće koriste:

Pasoši za državljane: turistički (pasoš izdat građanima jedne zemlje za lična putovanja), službeni ili državni (koriste ga djelatnici vlada na službenim putovanjima) i diplomatski (izdaje se osoblju ministarstva vanjskih poslova sa diplomatskim statusom).

- *Pasoši za stalne žitelje i druga lica bez državljanstva:* riječ je o tzv. *Laissez – passera* (dokument koji identifikuje osobu u svrhu putovanja). Na primjer: postoji tzv. *psaoš* za palestince koje izdaju neke arapske zemlje radi identifikacije Palestinaca prilikom prelaska državne granice.

U mnogim prilikama uredno važeći pasoš neće biti dovoljan za prelazak državne granice. Danas je vrijeme velike svjetske tržišne i komunikacijske globalizacije, i u svemu tome i velike polarizacije svijeta na bogate i siromašne. Imajući to u vidu, kao i druge, prevashodno političke razloge, mnoge zemlje za prelasku svojih granica zahtijevaju posjedovanje odgovarajućih važećih viza. Također postoji i nekoliko vrsta viza: turističke, studentske, poslovne, svešteničke, imigrantske, sportske, radne, itd.

Mnoge zemlje prilikom prelaska državne granice praktikuju udaranje ulazno – izlaznog pečata ili žiga. U nekim prilikama, udariće se i poseban pečat koji će označiti da se nekom licu zabranjuje ulaz u određenu zemlju, odnosno da joj je ulaz odbijen.

1.2. Pitanja bezbjednosti

Moderan pasoš većine zemalja je sofisticiran dokumenat koji ima niz osobina koje otežavaju pokušaj krivotvorenja. Radi se o osnovnim metodama zaštite koje će ovdje biti spomenute².

Korica je obično od materijala sa specifičnom šemom zrnaca, koji se obično ne može nabaviti na komercijalnom tržištu i na koji je obično otisnut tekst i dizajn (obično grb države).

Uvez je sa specifičnim brojem šavova, obično sa određenim koncem i može biti efikasno sredstvo za prevenciju vađenja stranica i njihovog mijenjanja, te ponovnog ušivanja. Veoma često radi se o koncu koji sadrži fluoroscencin te pod UV svjetlom daje fluorescenciju.

² Levison, J.: "Questioned documents a lawyer's handbook", Academic Press, San Diego, San Francisco, New York, Boston, London, Sydney, Tokyo, 2001., str 161 – 183.

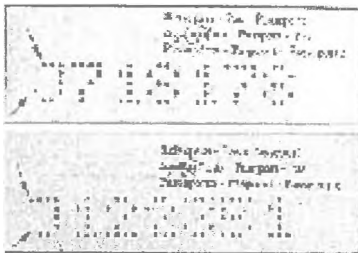
Papir. Danas su svi skoro pasoši štampani na papiru koji sadrži neku vrstu vodenog žiga koji se ne može nabaviti na komercijalnom tržištu. Nekada se u papir ugrađuje sigurnosna nit ili vlakna.

Štampa. Dobro dizajniran pasoš biće štampan sa pozadinskom tintom delikatnog dizajna u boji koja je teška za fotografiju sa detaljnim offset štampanjem.

Kliše i latentne slike su česte kao zaštitni materijal. Specijalne tinte sa UV ili IC kvalitetama često se koriste da povećaju sigurnost, preveniraju duplikaciju i pokažu pokušaje mijenjanja.

Fotografija: mnogobrojne metode su korištene da se pričvrsti fotografija na stranicu, čineći promjenu fotografije težom. Ove metode variraju od presvlačenja plastikom (nekada sa retroreflektivnim dizajnom) ili utiskivanjem teksta (vezanje slike sa stranicom), do korištenja specijalnih grometa. Danas se u većini pasoša pa tako i kod nas isprinta skenirana fotografija na stranicu pasoša koja se presvuče zaštitnom laminom.

Osim navedenog, treba spomenuti i serijski broj. Svi listovi pasoša dobijaju jedinstven identifikacioni broj preko koga se može odrediti ko ga je izdao, kada i kome. Numerisanje se vrši štampanim ili perforacionim brojevima, ili i jednim i drugim. Za ovaj vid zaštite koriste se slova i brojevi posebnog dizajna, a sama boja je specijalnog hemijskog sastava. Brojevi i slova se ne mogu nabaviti u slobodnoj prodaji. Za štampane brojeve koristi se obično reljefna štampa, a perforacioni brojevi imaju svoje standarde.

BA 302889

DIR 093170

Automaat. / Passport No. / Pasaport №
10476811

Perforacioni broj – krivotvorina i Tipovi serijskih brojeva na original različitim pasošima

Ovdje su navedene samo neke osnovne sigurnosne mjere zaštite pasoša, jer su ostale mjere navedene u prethodnom radu, no vrijedi napomenuti samo to, da se kao zaštita koriste i druge specijalne oznake, kodirani i perforacioni brojevi, serijski brojevi, mikroštampa, filigrani i drugo.

1.3. Tipovi krivotvorenja

Postoji nekoliko različitih tipova pasoša koji se danas nalaze u sveopštoj upotrebi. Većina ovih dokumenata su pasoši turističkog tipa.

Izmjenjeni originalni pasoš obično ima zamjenjenu fotografiju, a može sadržavati i zamjenjene listove, kako bi omogućio legalnom nosiocu korištenje tog pasoša (najčešće se zamjenjuju listovi sa ličnim podacima ili se zamjeni list sa vizom koja je originalno izdata u drugi pasoš iste serije. Alternativna metoda je korištenje lista za vize iz pasoša iste serije i njegova promjena u list sa ličnim podacima, u ovom slučaju papir bi se trebao pregledati za izbrisani ili skriveni originalni tekst, te pregledati štampu i nepravilnosti u popunjavanju ličnih podataka).

**Krivotvorina- zamjena fotografije i Originalna fotografija i folija na
folije u britanskom pasošu britanskom pasošu**

Drugi primjeri alteracija pasoša su tzv. "produženja važenja dokumenta" mijenjanjem datuma isticanja važenja i uklanjanjem ili čineći nečitkim odbijene vize, odbijanja ulaska, ili notacije o izbacivanju.

Izdavanje potpuno krivotvorenih pasoša (obično je to slučaj kod ilegalnih migracija ili terorizma, ali prema američkim autorima ova krivotvorenja su često bila prisutna u vezi sa trgovinom drogama³, ali treba napomenuti da su potpune krivotvorine veoma malog nivoa).

Ukradeni prazni pasoši tzv. "bjanko" pasoši, predstavljaju originalne odštampane pasoše koji su ukradeni iz službenih prostorija organa koji izdaje pasoš, dok su još neispunjeni, a onda su izdani ilegalnim putnicima.

Međutim, interesantno je navesti da se nekoliko međunarodnih organizacija bavilo trgovinom pasošima i iste su prodavali ističući pravo svake osobe na slobodu putovanja. Također, postoje zamišljene verzije nacionalnih pasoša, koji nemaju veze sa originalnim pasošima⁴. Riječ je o tzv. "Fantomskim" pasošima.

Izdavanje pasoša na osnovu ilegalnih dokumenata. Procjenjuje se da u SAD najčešći oblik krivotvorenja je, kada se pravi pasoš izda zvanično na osnovu krivotvorenih dokumenata (vozačke dozvole, rodnog lista, itd.). Zbog toga, da bi se kod nas to spriječilo, neophodne su centralizacije baza podataka, i detaljne provjere, a što opet ima za posljedicu duže vrijeme čekanja na izdavanje pasoša (nekoliko dana). Ipak treba naglasiti da će se u svrhu razrješavanja slučaja i tumačenja pomoćnih dokumenata pozvati vještak za dokumenta da izvrši vještačenje pomoćnih dokumenata.

Imajući u vidu do sada rečeno, smatra se da o krivotvorenju pasoša može biti govora kada se radi o sljedećim oblicima⁵:

- izmjenama na pravim pasošima koje omogućavaju da ih pored vlasnika koriste i druga lica;
- izmjena na pravim pasošima koje omogućavaju da ih umjesto vlasnika koriste druga lica;
- izmjena na pravim pasošima koje omogućuju da ih umjesto vlasnika koristi jedno određeno lice;
- pasoši koji su izdati "bianco" sa potrebnim ovjerama;
- korištenju falsifikovanih pasoša;

³ Levison, J.: "Questioned documents a lawyer's handbook", Academic Press, San Diego, San Francisco, New York, Boston, London, Sydney, Tokyo, 2001., str 161 - 183.

⁴ Ibidem., str 161 - 183.

⁵ Tatomirović, D.: "Neki oblici falsifikovanja javnih isprava", Bezbednost, Beograd.

- korištenju ispravnog pasoša od strane drugog lica;

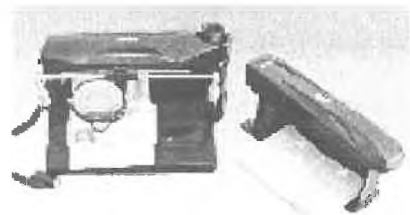
Ovdje bi se moglo dodati da postoje i izmjene na pravom pasošu koje omogućuju da ih koristi i pravi vlasnik pasoša. U prvom redu misli se na krivotvorenje viza, kao i graničnih pečata o ulazu i izlazu iz zemlje, i produženju roka važenja putne isprave. U praksi se najčešće sreću pravi pasoši izmjenjeni tako da ih koristi jedno određeno lice, a tipovi tih krivotovrenja najčešće se odnose na fotografiju, tekst ličnog opisa, serijski broj, zabrane boravka, ulaska, kretanja, datuma važenja, broja ulazaka u određenu zemlju, bilješki policijskih i carinskih organa itd.

2. TEHNIKE PRELIMINARNOG OTKRIVANJA DOKUMENATA

2.1. Način i sredstva preliminarnog ispitivanja i otkrivanja

2.1.1. Pribor za operativnu kontrolu dokumenata PPD-SM

Pribor za operativnu kontrolu dokumenata SET PPD-SM predstavlja univerzalni sistem za kontrolu autentičnosti dokumenata, dizajniran je za operativni rad i provjeru autentičnosti dokumenta sa bilo kojim vidom zaštitnih elemenata.

Sastoji se od osnovnog modela 4003s sa izvorom kosog svjetla i modela 2003 sa jakom UV lampom. Karakteristične osobine su mu da izvori UV, kosog, gornjeg i dubinskog osvjetljenja rade istovremeno.

Set za operativnu kontrolu dokumenata PPD – SM

2.1.2. Model 4003 – uređaj za ispitivanje dokumenata pod zaštitom

Ovaj uređaj dizajniran je za stručnu kriminalističku provjeru isprava i novčanica i kontrolu njihove autentičnosti. Model 4003 omogućuje kontrolu svih elemenata kao i prethodni uređaj. U svom kompletu sadrži lupu sa uvećanjem stacionarnog optičkog sistema 3,5 do 7.

Unit model 4003

2.1.3. Videoskop

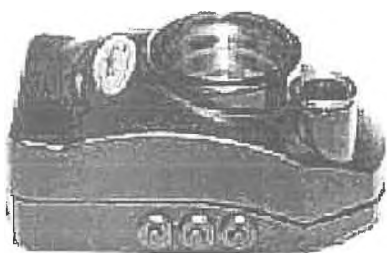

Videoskop predstavlja sistem za dobijanje i procesuiranje fotografija. Kao softverski proizvod, omogućava unošenje slika u kompjuter, procesuiranje, poređenje i pohranjivanje slika.

Program je sastavljen iz šest osnovnih dijelova: sistem za dobijanje fotografija, sistem za procesuiranje i ispitivanje fotografija, sistem za komparaciju fotografija, sistem za pohranjivanje, sistem za identifikaciju korisnika, sistem navođenja.

Videoscop

2.1.4. Stručno forenzičko povećalo (model 1011)

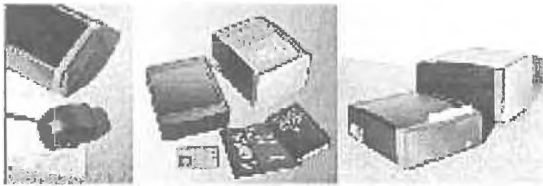
Stručno forenzičko povećalo je ručni uređaj za provjeru svih putnih isprava kao i vrijedosnih papira. Opremljen je UV, kosim i coaxialnim svjetlom za verifikaciju retroreflektivne zaštite (*3M confirm detect*). Riječ je prenosivom uređaju koji ujedno omogućava osvjetljenje, uvećanje (do 10 x) i mjerenje karakteristika objekta.

Model 1010

2.1.5. Čitači pasoša (PR7001 i 7002)

Čitači pasoša PR 7001 i 7002 su čitački uređaji za kontrolu dokumenata koja su mašinski čitjiva (MRD), dizajnirana i

štampana u komformizmu sa primjenjenim ICAO, ISO ili AIT standardima. Ovi čitači automatski očitavaju i prenose relevantne podatke unutar mašinske čitljive zone (MRZ), mašinski čitljivih dokumenata (MRD), kao i mašinski čitljivih pasoša (MRP), viza ili drugih identifikacionih dokumenata (lične karte) za centralnu bazu podataka. Ovi uređaji očitavaju pasoše sa mogućnošću mašinskog očitavanja sa ISO 7501.

Čitači pasoša (PR7001 i 7002)

Ovaj uređaj omogućava uvećanje svakog dokumenta za više od 30 puta u širokom dijapazonu spektra od UV do plavog, zelenog, žutog, crvenog i IC svjetla. Također, uključuje koso svjetlo za pregled nazupčenja

2.1.6.VSC – 4

Poseban instrument za ispitivanje dokumenata jeste UV/IC spektralni komparator, koji omogućava upotrebu elektromagnetnih talasnih dužina i različitih filtera za različite tinte i otkriva skrivene materijale na dokumentima. Mnoge laboratorije modernizuju danas svoju opremu, uključujući i nabavku uređaja VSC – 4 proizvođača Foster & Freeman. UV i IC izvori, izvor i kamera sa filterima, koaksijalna svjetlost, emitovana svjetlost, kosa, svjetlost i druge osobine dopuštaju vještaku da vidi dalje nego što je to moguće za ljudsko oko, u nevidljivi spektar, sa namjerom da sazna što se dogodilo sa dokumentom.

Izgled monitora na VSC 4

VSC 4

2.2.5. Dokucenter 3000

Posljednji u sferi tehničkog napretka i dostignuća za otkrivanje krivotvorenih dokumenata, a samim tim i krivotvorenih putnih isprava je uređaj "Dokucenter 3000". Rad sa "Dokucenterom 3000" omogućava korištenje ograničenog osvjetljenja koje se kreće u dijapazonu IC spektar – Vidljivi spektar – UV spektar.

S obzirom na mogućnost korištenja spektra i različitih talasnih dužina svjetlosti, moguće je veoma brzo i lako uočavanje različitih preinaka, odsustva sistema zaštite, kao i prodor ispod preinačenog dijela dokumenta, ili ispod fotografije kako bi se utvrdilo da li je došlo ili nije do preinake. Osim navedenog "Dokucentra 3000" postoje još i "Dokucentar standard", kao i "Mobile-docu colour" uređaj, koji je prenosne namjene sa mogućnošću priključka na PC. Njegova pogodnost leži u tome što se može brzo prenijeti na najkritičnije granične prelaze, naročito u jeku turističke sezone, kada je na pojedinim prelazima naročito visoka frekvencija prelaska državane granice.

Dokucenter 3000

Mobile-docu colour

Dokucentar 3000 u BiH koristi se od sredine 2001. godine na graničnom prelazu Aerodrom Sarajevo, a također za svoje potrebe koriste ga i pripadnici SFOR-a⁶.

2.2.8. Prikupljanje dokaza

Sporni dokument mora biti identifikovan da ne bi došlo do zabune sa ostalim dokazima⁸.

⁶ <http://www.nato.int/sfor/indexinf/124/p15a/fb01151b.htm> (13. maja. 2002.)

⁸ Wickham, A. J., Jr.: "Law Enforcement Investigations", Field manual, Headquarters Department of the Army, Washington DC, 1985., <http://155.217.58.58/cgi-bin/atdl.dll/fm/19-20/Ch21.htm> (08. 05. 2002.)

Ispitivani dokument mora biti zaštićen. On ne smije biti savijen, izgužvan ili držan u džepu. Treba ga staviti na sigurno mjesto, a dokaze pričvrstiti u kovertu. Kada se šalju u laboratoriju treba ga dobro zamotati da ne bi došlo do savijanja ili cijepanja tokom prevoza. Komadiće pocjepanog papira treba smjestiti u poseban zaštićeni omot.

Dokument mora biti ispitan na postojanje tragova prstiju. Zato treba biti oprezan i sa dokumentom rukovati u rukavicama i sa pincetom. Također, izlaganje svjetlosti može škoditi dokumentu zbog očuvanja njegove trajnosti, kao i izlaganje pretjeranom UV zračenju, te kada ga ispitujemo pod UV svjetlom to treba trajati što kraće je moguće.

Osim što se ne smiju izlagati svjetlosti, sporni dokumenti ne smiju biti izloženi ni uticaju vlage. Stoga je potrebno dokumente čuvati u koricama napravljenim od tankog celuloida, a krajeve korica treba spojiti sa spajalicama⁹.

Original mora stajati u organu policije do podnošenja zahtjeva laboratorije da se izvrši vještačenje.

Treba voditi računa da ako se radi o ispitivanju ugljenisanih dokumenata da su oni jako lomljivi.

Ako su dokumenti pocjepani, ispitati da li postoji mogućnost njihove reparacije u laboratoriji.

Laboratorije da bi mogle doseći suštinu istrage, tj. dati svoj zaključak, moraju biti snabdjevene uzorcima i standardima.

Prema tome, za rad na ispitivanju dokumenata najneophodnije je¹⁰: dobiti original, staviti ga u siguran omot, dobiti nesporne uzorke, dobiti mišljenje kvalifikovanog vještaka.

Za identifikaciju kucanih tekstova, uzoraka, dokumenata i dr. potrebno je imati dobru, kontinuiranu i kompletnu kolekciju uzoraka⁷.

⁹ Aleksić, Ž.: "Vještačenje falsifikata dokumenata, rukopisa i novca – odabrana dela", Glosarijum, Beograd, 1996., str. 99.

¹⁰ Renee C. M.: "About Forgeries", <http://www.forgery.net/renee.htm> (12. 12. 2001.).

⁷ Brunell, L. Richard: "Questioned document examination", Beareau of Alcohol, Tobacco and Firearms, U.S. Teasuri department, Editor: Saferstein,

3. ANALIZA PODATAKA

U nastavku ovoga rada biće prikazana analiza otkrivenih pojava oblika krivotvorenja putnih isprava u Kantonu Sarajevo za period 1999. – 2001. godina. Za otkrivanje ovih krivičnih djela koristile su se dva načina: stručna osposobljenost policajaca da otkriju krivotvorinu vizuelnim pregledom putne isprave i nešto kasnije upotreba tehničkih sredstava, tj. uređaja Dokucenter 3000. Treba reći da navedeni podaci nisu pogodni za komparativnu analizu, osim po tome što je riječ o mjestu otkrivanja krivičnog djela, a to je granični prelaz Aerodrom Sarajevo. Za 1999. godinu nisam uspio doći do izraženih razloženih podataka, osim što sam prikupio zbirne podatke. Razložene podatke imam za 2000. i 2001. godinu. Prije interpretacije istraživanja treba napomenuti da je Državna granična služba preuzela granični prelaz na međunarodnom aerodromu Sarajevo 2000. godine od MUP-a Kantona Sarajevo, te stoga u ovom istraživanju prisutni su izvori podataka. Također, i vrijeme posmatranja pojave koja se istražuje je kratko. Zahvaćene su samo tri godine. Period od proglašenja nezavisnosti BiH karakteriše rat (1992. – 1995.), kao i period tranzicije i demokratskog ustroja policije. Upravo zbog navedenog odlučio sam se da posmatram ovaj vremenski period. Imajući u vidu da se radi o kratkim vremenskim serijama, te različitim izvorima, sa jednim dijelom nesređenih podataka, neće biti svrsishodno raditi analizu po X^2 testu, niti dati precizne zaključke, već samo indicijalne zaključke i otvoriti mogućnost za posmatranje pojave u narednom periodu. Prema tome, ovaj rad se zasniva na statističkoj statičkoj analizi. Šta to znači? Uopšte kada se govori o analizi, kaže se da se radi o misaonom raščlanjivanju predmeta ili pojma, izdvajanju njegovih pojedinih djelova, elemenata i svojstava¹¹. Statistička analiza jeste ustvari, skup metoda i tehnika kvantitativne analize masovnih pojava i događaja koji se zbivaju u složenim dinamičkim sistemima¹². Statistička analiza spada u kategoriju sistemskih analiza, odnosno disciplina sa sistemskim prilazom. Sistemski prilaz kombinuje empiriju sa maksimalnim korištenjem matematske teorije algoritama i modela. Prema tome, prikupljene podatke obradio sam posmatranjem uz pomoć grafikona, ali bez korištenja matematskih operacija, izuzev za određivanje procenta, dakle, statičkom statističkom analizom.

R.: "Forensic science handbook Vol. I", Prentice Hall Regents, Englewood Cliffs, New Jersey, 1982. str. 673 – 723.

¹¹ Modly, D., Korajlić, N.: "Kriminalistički riječnik", Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, Tešanja, 2002., str. 19.

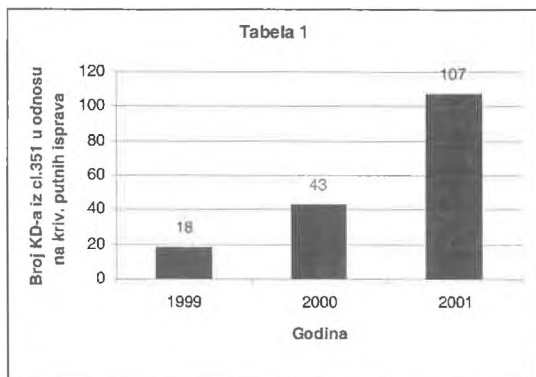
¹² Kostić, M.: "Metodi statističke analize", Viša poslovna škola, Beograd, 1996., str. 1.

Prikupljanje podataka vršeno je arhivacionom ili dokumentacionom analizom, koja predstavlja istraživanje bazirano na analizi postojećih izvora informacija¹³. S obzirom da su svi podaci koje sam pregledao arhivirani, može se reći da je izvršena analiza sadržaja sistematskim korištenjem dokumenata dajući im kod-shemu i kategorije za tabeliranje sadržaja izvršenog istraživanja. Broj unesenih podataka u tabele po svakoj kategoriji označava pravac ili težinu arhivskih dokaza. Znači u ovom istraživanju pristupio sam neposrednom posmatranju, koje se ostvaruje putem registracije obilježja posmatranih jedinica: ličnim uvidom, osmatranjem, mjerenjem, prebrojavanjem od strane ovlaštenog lica¹⁴. Takvo posmatranje je dakle obavljeno uvidom u podnesene krivične prijave u organima koji su upravo bili podnosioci tih krivičnih prijava. Osim navedenih metoda, obavljen je i intervju sa određenim ovlaštenim licima.

Statistički pregled:

Tabela 1.: Statistički pokazatelji krivotvorenja putnih isprava

R.Br.	Godina	Krivična djela iz člana 351. u odnosu na krivotvorenje putnih isprava	Prijavljena lica	Prijavljena Krivična djela ukupno po članu 351.
1.*	1999.**	18	18	87
2.*	2000.	43	47	263
3.	2001.	107	103	***
UKUPNO:		168	164	350

Napomena:

* Podaci pod rednim brojem 1 i 2 dobijeni su od MUP-a Kantona Sarajevo.;

** Za 1999. godinu dostupni su samo zbirni podaci;

*** Zbirni podaci o krivičnim djelima iz člana 351. nisu dostupni osim za djela po krivotvorenju putnih isprava;

Grafički prikaz odnosa Prijavljenih krivičnih djela po čl. 351. KZ FBiH, u odnosu na krivotvorenje putnih isprava

¹³ Fitzgerald, D. J., Fox, S. M.: "Metodologija istraživanja u kriminalističkim naukama", Nelson-Hall Inc. Chicago, Obrada i prevod: Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 2001. str. 85.

¹⁴ Lučić, B.: "Statistika", Ekonomski fakultet, Sarajevo, 1996., str. 19.

Na osnovu Tabele 1. možemo vidjeti da je prisutan porast otkrivenih krivičnih djela krivotvorenja putnih isprava. To je naročito izraženo u 2001. godini jer, se sve sumnjive isprave pregledaju na licu mjesta pomoću uređaja "Dokucenter 3000". Također, može se postaviti pitanje: Da li je veliko povećanje u otkrivanju krivičnih djela rezultat preuzimanja graničnog prelaza Aerodrom Sarajevo od strane Državen granične službe BiH? Da li je kadar DGS BiH stručnije osposobljen i tehnički opremljeniji? Evidentno je da DGS tehnički opremljeniji. Također, mora se uzeti i u obzir da je DGS preuzeo većinu kadra sa pomenutog graničnog prelaza koji su bili u službi MUP-a Kantona Sarajevo. U međuvremenu, taj kadar je obavio tranzicijske kurseve u Centru za obuku DGS, sa naglaskom na pojavne oblike krivotvorenja putnih isprava, tako da se kao zaključak može izvesti upravo to, da je tehnička opremljenost i stručna osposobljenost kadra mogla dovesti do povećanja broja otkrivenih krivotvorina putnih isprava. Isto tako, kao indicija može poslužiti i to, da je od preuzimanja Aerodroma Sarajevo od strane DGS veliki broj lica ušao na područje BiH sa krivotvorenim putnim ispravama. Međutim, postavlja se i pitanje: da li je tehnička i kadrovska opremljenost graničnog prelaza Aerodrom Sarajevo uslovlila i to da se veći broj ilegalnih ulazaka u BiH usmjerava na druge granične prelaze? Ovo pitanje može poslužiti kao indicija i li početna hipoteza u daljnjim istraživanjima posmatrane pojave.

Tabela 2.:

	Putna isprava i viza	2000.	2001.	
PUTNE ISPRAVE (Pasoši)	Hrvatska	2	24	
	Slovenija	3	15	
	S R J	5	14	
	Grčka	-	10	
	Ukraina	11	-	
	Moldavija	9	2	
	Rumunija	6	-	
	Belgija	1	2	
	Turska	2	3	
	Španija	1	2	
	Iran	1	-	
	Holandija	1	-	
	USA	-	1	
	USA izbjeglicki	-	1	
	Švedska	-	1	
	Fantomski pasoš	-	1	
	PUTNI LIST	Putni list Njemačke	-	2
		Putni list Belgije	-	1

VIZE	Njemačka	-	18
	BiH	-	5
	Grčka	-	1
	Francuska	-	1

Na osnovu prezentovanih podataka koji su razloženi po pasošima i vizama pojedinih država kao prvo može se uočiti da u odnosu na 2000. godinu, 2001. godine nema uopšte krivotvorenih pasoša Ukraine. S obzirom na pojavne oblike krivotvorenja Ugarskog pasoša, uočeno je da je kvalitet krivotvorine veoma loš, te upravo zbog velikog broja otkrivanja primjena te vrste krivotvorine je povučena. Međutim, uočeno je da je u 2001. godini naročito povećano korištenje krivotvorenog pasoša Hrvatske, Slovenije i SRJ. Što se tiče pasoša Hrvatske i Slovenije njih najmanje ili gotovo nikako krivotvore njihovi državljani. Navedeni pasoši su predmet krivotvorenja, iako imaju istovjetnu zaštitu, zato što omogućavaju prelazak državnih granica širom Evrope bez viznog režima. Međutim, Predmeti krivotvorenja u Jugoslovenskom pasošu su izmjene fotografije i krivotvorenje viza zapadnoevropskih zemalja.

Na narednim stranicama biće prikazani podaci po pojavnim oblicima krivotvorenih putnih isprava različitih država.

Tabela 3.:

Godina	S R J		
	Djelomična krivotvorina	Potpuna krivotvorina	UKUPNO:
2000.	5	0	5
2001.	14	0	14

U odnosu na ukupan broj djelomičnih krivotvorina, iste se u 2001. prvoj pojavljuju u 74% slučajeva, a u 2000. godini u 16% slučajeva.

Tabela 3.a)

Godina	POJAVNI OBLICI			
	Zamjena fotografije	Preinaka ličnih podataka	Preinaka službenih podataka	Suhi žig
2000.	5	-	-	-
2001.	11	4	1	1

Zamjena fotografije se u 2000. godini javlja u 31% slučajeva u odnosu na 2001. godinu u kojoj je zabilježeno 69% slučajeva od ukupnog broja ovog oblika krivotvorenja za dvije posmatrane godine.

Preinaka ličnih i službenih podataka kao i suhog žiga pojavljuje se 2001. godine 100% u odnosu na prethodnu godinu.

Iz prikazanih tabela na prvi pogled moguće je primjetiti i određeni nesrazmjer u očitovanim pojavnim oblicima za 2001. godinu. Ukupno je prikazano da je bilo 14 djelomičnih krivotvorina u 2001. godini. Međutim, u jednom slučaju prilikom zamjene fotografije radilo se i o krivotvorenju suhog žiga. Dalje, u tri slučaja došlo je samo do preinake ličnih podataka, dok je u jednom slučaju došlo do preinake i ličnih i službenih podataka. Uočeno je da i pasoš SRJ posjeduje veoma loše zaštitne elemente, pogotovo jer je veoma lako izvršiti zamjenu fotografije, pa je ta mogućnost i iskorištena u ovom broju.

Tabela 4

Godina	HRVATSKA		
	Djelomična krivotvorina	Potpuna krivotvorina	UKUPNO:
2000.	2	-	2
2001.	21	3	24

Ukupan broj djelomičnih krivotvorina za dvije godine je 23, što iznosi 9% u 2000. godini i 91% u 2002. godini. U 2001. godini, potpune krivotvorine su učestvovala u omjeru od 12,5 % od ukupnog broja krivotvorenih putnih isprava.

Također, kao i kod pasoša SRJ, i ovdje je došlo do kombinovanja više načina krivotvorenja. Zamjena folije pratila je i zamjenu fotografije. Također, u jednom slučaju radilo se upisivanju podataka u potpuno ispravan, ali tzv. "bianco" dokument.

U razgovoru sa operativnim djelatnicima odjeljenja za kriminalistička istraživanja Jedinice DGS Aerodrom Sarajevo, došao sam do podatka da su operativnim radom i međunarodnom saradnjom sa Hrvatskom policijom došli do saznanja da je obrazac za taj pasoš ukraden te je izvršeno unošenje podataka u pasoš. Međutim ono što je veoma interesantno je i to da je pokušaj prelaska državne granice sa hrvatskim pasošom rapidno porastao u 2001. u odnosu na 2000. godinu.

Tabela 5.

Godina	SLOVENIJA		
	Djelomična krivotvorina	Potpuna krivotvorina	UKUPNO:
2000.	2	1	3
2001.	13	2	15

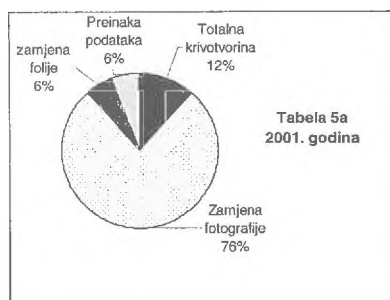
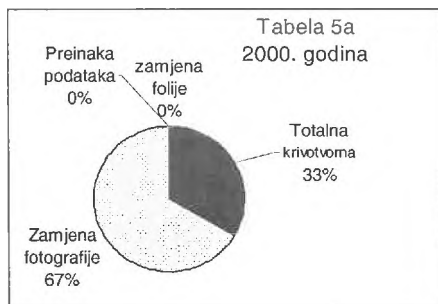
Za dvije posmatrane godine ukupan broj djelomičnih krivotvorina iznosi 15, ili, 13% u 2000. godini i 87% u 2001. godini. Također, isti je odnos ako se posmatra ukupan broj krivotvorina u 2001. godini. Međutim, u odnosu na ukupan broj krivotvorina za dvije posmatrane godine koji iznosi 18, 2000. godina učestvuje sa 16,6% u odnosu na 83,4% u 2001 godini.

Tabela 5a

Godina	POJAVNI OBLICI			
	Totalna krivotvorina	Zamjena fotografije	zamjena folije	Preinaka podataka
2000.	1	2	0	0
2001.	2	13	1	1

Dakle, u 2000. godini nije bilo preinake podataka niti zamjene folije. Međutim, u odnosu na ukupan broj krivotvorina, totalna krivotvorina se javlja sa učešćem u 33%, i zamjena fotografije se javlja u 67% slučajeva.

Radi lakšeg prikaza podataka, u ovom slučaju koritiće se grafički prikazi odnosa u procentima.

Ako posmatramo odnose krivotvorenja slovenačkog pasoša, vidimo da je se za 64% povećao broj djelomičnih krivotvorina, odnosno za 50% potpunih krivotvorina. Izraženo u procentima, to može biti i veliki broj, no gledajući realnim brojevima kao pokazateljima, i uvidom u "Dokucenter 3000", mogu reći da se

radi o dvije loše totalne krivotvorine. Broj pojavnih oblika je kombinovan u jednom slučaju. Riječ je o krivotvorini kod koje je došlo osim do izmjene fotografije i do preinake opštih podataka. U tom slučaju došlo je i do potpune zamjene zaštitne folije. Krivotvorinu je bilo lako uočiti jer su nedostajali elementi zaštite na foliji. Također, prilikom izmjene fotografije došlo je do djelimičnog skidanja folije. Dio folije koji je skinut povukao je sa sobom i dio sredstva za pisanje (tinte – tonera) sa obrazca koji je ostavio karakteristične tragove prilikom vraćanja, tako da se i pažljivim vizuelnim pregledom moglo uočiti da se radi o djelimičnoj krivotvorini.

Tabela 6

Godina	GRČKA		
	Djelomična krivotvorina	Potpuna krivotvorina	UKUPNO:
2000.	-	-	0
2001.	2	8	10

U 2000. godine nije zabilježen pokušaj ulaska u BiH pomoću krivotvorenog Pasoša Grčke. Međutim, u 2001. godini otkriveno je 10 lica koja su pokušala ući u BiH preko Graničnog prelaza Aerodrom Sarajevo sa krivotvorenim Grčkim pasošem. U odnosu na ukupan broj krivotvorina, 20 % je se odnosi na djelomične krivotvorine, dok 80% otpada na potpune krivotvorine

Tabela 6a

Godina	POJAVNI OBLICI		
	Potpuna krivotvorina	Zamjena fotografije	Pečat GP
2000.	-	-	-
2001.	8	2	1

Posmatrajući pojavne oblike, 73% je totalnih krivotvorina, dok ostalo otpada na djelomične krivotvorine i to jednu zamjenu fotografije i jednu zamjenu fotografije uz krivotvoreni pečat graničnog prelaza, što ukupno predstavlja dvije zamjene fotografije ili 18% učesća ovog pojavnog oblika. Dakle na jednoj putnoj ispravi uočena su dva pojavna oblika krivotvorenja.

Tabela 7

Godina	MOLDAVIJA		
	Djelomična krivotvorina	Potpuna krivotvorina	UKUPNO:
2000.	8	1	9
2001.	2	0	2

Za posmatrani period od dvije godine, ukupan broj otkrivenih krivotvorenih moldavskih pasoša iznosi 11. Od toga, 9,09% otpada na potpune krivotvorine, a 90,9% na djelomične krivotvorine. Posmatrajući djelomične krivotvorine, uočava se da u odnosu na ukupan broj ovih vrsta krivotvorina, u 2000. godini pojavljuju se u 80% slučajeva, dok je u 2001. godini primjetan pad na 20% slučajeva.

Tabela 7.a.

Godina	POJAVNI OBLICI		
	Potpuna krivotvorina	Zamjena fotografije	Podizanje i zamjena folije
2000.	1	4	4
2001.	-	2	-

Kao ozbiljniji predmet krivotvorenja pasoš Moldavije se pojavljuje u 2000. godini, dok su samo dva pokušaja ulaska u BiH na graničnom prelazu Aerodrom Sarajevo pokušana sa djelomično krivotvorenim moldavskim pasošem. Karakteristično je da se u svim slučajevima radilo o ženskim osobama, što može poslužiti kao indicija, da se radi o trgovini bijelim robljem, u šta u ovom trenutku ne bih ulazio. Ipak, u 2001. godini zabilježen je pad pokušaja uklažaka u BiH sa krivotvorenim moldavskim pasošem. Moguće je više razloga: opasnost od otkrivanja jer je krivotvorina loše urađena, i drugo pojačan sistem kontrole. Također, može se reći da se veliki broj moldavki bavi prostitucijom ili je prisiljena takvu djelatnost u BiH pa je pažnja na moldavski pasoš pojačana od strane pripadnika Jedinice Državne Granične Službe na graničnom prelazu Aerodrom Sarajevo.

Tabela 8

Godina	UKRAINA		
	Djelomična krivotvorina	Potpuna krivotvorina	UKUPNO:
2000.	11	-	11
2001.	-	-	0

Tabela 8.a.

Godina	Pojavni oblici	
	Podizanje zaštitne folije	Zamjena folije i fotografije
2000.	4	7
2001.	-	-

Posmatrajući problem ukrajinskog pasoša, vidimo da nema pokušaja ulaska u BiH sa krivotvorenim pasošem Ukraine u 2001. godini. Dominirajuća su dva pojavna oblika, koja su

prevalentna i kod ostalih pasoša. U 63,6% slučajeva radi se o zamjeni fotografije i zaštitne folije, a u 36,4% slučajeva riječ je samo o podizanju zaštitne folije.

S obzirom na manji broj pojavnih oblika krivotvorenja putnih isprava sljedećih država, također, neću davati grafički prikaz, nego ću se samo zadržati na tabelarnom prikazu. Smatram da kvantitativno gledajući, nisu od velikog značaja u sadašnjem vremenu, mada ne mora značiti da se te krivotvorine neće pojaviti u većim količinama već u budućnosti.

Tabela 9

Godina	TURSKA		
	Djelomična krivotvorina	Potpuna krivotvorina	UKUPNO:
2000.	2	-	2
2001.	3	-	3

Ukupan broj krivotvorenih turskih putnih isprava u posmatranom periodu je pet. 40% slučajeva odnosi se za 2000. godinu, dok se 60% odnosi na 2001. godinu

Pojavni oblik u 2000. godini za oba slučaja je izmjena službenih podataka (rok važenja).

Pojavni oblik u 2001. godini za sva tri slučaja je zamjena fotografije.

Tabela 10

Godina	ŠPANIJA		
	Djelomična krivotvorina	Potpuna krivotvorina	UKUPNO:
2000.	1	-	1
2001.	-	2	2

Ukupno je za posmatrani period zabilježen ulazak u BiH preko posmatranog graničnog prelaza 3 lica sa krivotvorenim španskim pasošem. Od toga, 33,3% zabilježeno je u 2000. godini, ili samo jedan pokušaj, dok je u 2001. godini zabilježeno 66,7% ili dva pokušaja ulaska u zemlju.

Pojavni oblik u 2000. godni je isjecanje stranice.

Oba pojavna oblika u 2001. godini su totalne krivotvorine sa unesenim istinitim podacima korisnika.

Tabela 11.

Godina	ŠVEDSKA		UKUPNO:
	Djelomična krivotvorina	Potpuna krivotvorina	
2000.	-	-	0
2001.	1	-	1

Pojavni oblik u 2001. godini je zamjena fotografije

Tabela 12.

Godina	BELGIJA	
	Djelomična krivotvorina	Potpuna krivotvorina
2000.	-	-
2001.	1	1

Pojavni oblik za Belgijsku putnu ispravu u 2001. godini je jedna zamjena fotografije i jedna potpuna krivotvorina.

Godina	U S A	
	Djelomična krivotvorina	Potpuna krivotvorina
2000.	-	-
2001.	1	-

Pojavni oblik za pasoš USA u 2001. godini je zamjena fotografije i folije

U S A – izbjeglički – korištenje tuđeg pasoa

Tabela 13*

PUTNI LISTOVI	
NJEMAČKA	BELGIJA
2	1
Zamjena fotografije	Potpuna krivotvorina

* Podaci za putne listove odnose se na 2001. godinu, dok pokušaja ulaska sa krivotvorenim putnim listovima u 2000. godini preko graničnog prelaza Aerodrom Sarajevo nije bilo.

Tabela 14 – VIZE

Podaci o krivotvorenim vizama odnose se na 2001. godinu. Da se primjetiti da je najviše prisutno krivotvorenje Njemačke, tzv. "Šengen" vize.

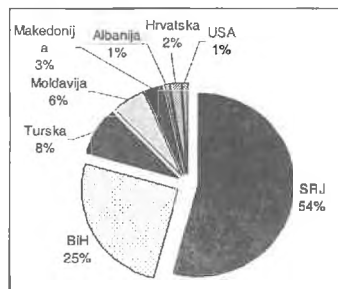
Potpune krivotvorine Viza			
BiH ulazna	Francuska boravišna	Grčka boravišna	NJEMAČKA POJAVNI OBLICI

5	1	1	Totalna krivotvorina	Djelomična krivotvorina	Bianco popunjen obrazac	Isječena viza iz drugog pasoša
			2	10	5	1

Što se tiče krivotvorenih oblika BH ulazne vize, radi se o totalnoj krivotvorini sa pečatom ambasade u Zagrebu.

Tabela 15.

Državljanstvo	Broj	Gender	
		Muško	Žensko
SRJ	58	44	14
BiH	27	21	6
Turska	9	9	0
Moldavija	6	0	6
Makedonija	3	3	0
Albanija	1	1	0
Hrvatska	2	1	1
USA	1	1	0
UKUPNO:	107	80	27

Posmatrajući tabelu 15, koja pokazuje podatke prema državljanstvu lica koja su koristila krivotvorene putne isprave u 2001. na graničnom prelazu Aerodrom Sarajevo, vidimo da dominiraju državljani Savezne Republike Jugoslavije sa 54%. Prema uvidu u dokumenataciju najveći broj je albancima, mada podaci prema nacionalnosti nisu sortirani. Također, među devet turskih državljana na kojih otpada oko 8%, najveći broj je kurda, te i njima kao i albancima krajnja destinacija je zapadna Evropa. Što se tiče državljana BiH na kojih otpada oko 25%, nacionalni sastav korisnika krivotvorenih pasoša odgovara i strukturi stanovništva BiH. Međutim, većinom se radi o licima koja su koristila krivotvorene pasoše Slovenije ili Hrvatske kako bi mogli lakše putovati kroz Evropu.

Zaključak

Da bi se izvelo bilo koje istraživanje neophodna je teorijska osnova. Takva osnova bila je podloga i za ovaj rad. Najprije je bilo potrebno odgovoriti na postavljene zadatke i predočiti osnovne pojmove o vrstama pasoša i njihovim sistemima zaštite. Da bi se uopšte spriječilo krivotvorenje putnih isprava i borba protiv tog oblika kriminaliteta utvrđeno je da se već dugi niz godina pasoši zaštićuju na najrazličitije načine. Međutim, zbog ubrzanog tehnološkog razvoja sve je tanja razlika između originalnog dokumenta i krivotvorine, bilo da se radi o potpunoj

ili djelomimčnoj tehnologiji. Krivotvoritelji su već veoma dobro ovladali tehnikom umetanja malih fluorescentnih niti kao elemenata zaštite, tako da se oni već pod običnom UV lampom ne mogu otkriti. Zbog toga se ukazala potreba za izradom visokosofisticarnih uređaja koji će imati toliko opcija da na veoma lak i brz način otkriju da li se radi o krivotvorini ili originalnom dokumentu. Ipak, za zemlje kao što je Bosna i Hercegovina takvi uređaji su veoma skupi i pitanje je da li bi se mogli isplatiti u našim uslovima do vremena kada će se smatrati zastarjelim. Takvi uređaji su sigurno "Dokucenter 3000" i "VSC - 4", koji predstavljaju savremenu verziju "Dokucenter standard"-a i mobilnu verziju "VSC - 1" i "VSC 2000". Osim ovih uređaja, koji se osim za poslove vještačenja koriste i za operative poslove organa policije, postoje i drugi uređaji tzv. operative tehnike koje bi trebali posjedovati svi granični prelazi. Apsurdno je da neki granični prelazi u BiH ne posjeduju ni obične UV lampe. Onda se nameće pitanje kako se boriti protiv ilegalnog ulaska u BiH, a pogotovo kada je riječ o veoma dobrim krivotvorinama koje se graniče pa skoro sa savršenstvom. U tom slučaju, jednio u šta se granični policajci mogu pouzdati jeste njihova dobra edukacija iz navedene oblasti, kao i poznavanje metodike otkrivanja krivotvorenih pasoša, korištenjem čula vida i priručnih sredstava.

Međutim, možda je moj prijedlog kao "*de lege ferenda*" malo nerealan, ali vjerovatno kao dobro sredstvo zaštite pasoša i ličnog identiteta njegovog vlasnika, treba uvesti kao i na novim BH ličnim kartama i drugdje u svijetu da egzistira otisak prsta. Provjera skeniranog otiska sa otiskom prsta vlasnika pasoša vjerujem da bi bila sigurna i dobra operative radnja za suzbijanje ilegalnog ulaska u zemlju putem krivotvorenih pasoša. Također, svi naši granični prelazi trebali bi posjedovati bar onaj dio opreme koju sam nazvao "oprema za preliminarno ispitivanje i kontrolu ispravnosti pasoša".

U svrhu pokušaja prikazivanja pojava oblika i načina krivotvorenja putnih isprava pokušao sam uraditi i manje istraživanje koje sam proveo na Međunarodnom aerodromu Sarajevo, koji je ujedno i granični prelaz. U tu svrhu prikupio sam podatke iz 2001. godine, dok sam od MUP-a Kantona Sarajevo dobio podatke za periodu 1999. - i 2000. godina. Iz ovih podatak se ne može izvesti jasan zaključak. Razlog tome je:

1. Promjenile su se službe kontrole na aerodromu Sarajevo, tako da je u 2000. godini Državna granična služba BiH preuzela aerodrom od MUP-a Kantona Sarajevo.

2. Za 1999. godinu postoje samo zbirni podaci, dakle ne postoje pojedinačno razloženi podaci koji bi se mogli komparirati sa narednim godinama.
3. Posmatrane vremenske serije su kratke, upravo iz razloga što su se službe na aerodromu promjenile, a također, i zbog toga što je BiH prolazila kroz tranziciju policije i protekli period predstavljao je period nestabilnosti, pa tako i nemogućnosti dolaska do potrebnih podataka i informacija.

Ipak, evidentno je jedno: u periodu kada je Državna granična služba preuzela granični prelaz Aerodrom Sarajevo, povećao se procenat otkrivenih pokušaja ulaska u BiH na posmatranom graničnom prelazu u odnosu kada je taj prelaz kontrolisao MUP Kantona Sarajevo. Konstantna obuka i tranziciona obuka kadra DGS i tehnička opremljenost graničnog prelaza Aerodrom Sarajevo sa uređajem "Dokucenter 3000" jeste sigurno u znatnoj mjeri uticalo na povećanje otkrivanja pokušaja ulaska sa krivotvorenim pasošima.

Međutim, navedeno istraživanje, može i treba biti osnova za daljnje praćenje situacije na Aerodromu Sarajevo, te moguće komparacije sa drugim graničnim prelazima u svrhu analitike i prognostike, te praćenja posmatrane pojave, kao i procjene najugroženijih graničnih prelaza. Također, ostali dobijeni rezultati, shodno rečenom, mogu poslužiti samo kao indicijalni pokazatelji o posmatranoj pojavi, a ne kao konkretni zaključci. Ipak, još se može izvući zaključak, da u posljednje vrijeme prevaliraju krivotvorine pasoša Slovenije i Hrvatske te krivotvorine tzv. Šengen-viza u pasošu SRJ kako bi se omogućio neometan prelazak granica u Evropskim zemljama koje nemaju uveden vizni režim sa Slovenijom i Hrvatskom. I na kraju, najčešći oblik krivotvorina može se sa sigurnošću zaključiti su zamjena fotografije, kao i preinaka podataka, bilo da je riječ o ličnim podacima, bilo da se radi o drugim službenim podacima

Na kraju, nadam se da sam ovim radom odgovorio postavljenoj temi i otvorio daljnje mogućnosti za ispitivanje navedene pojave, kako bih doprinjeo poboljšanju zaštite državne granice i zaštite Bosne i Hercegovine u cjelini. Mislim da bi, u grubo gledajući, ovaj uz rad objavljen u prethodnom broju koji je tretirao pravni aspekt ove problematike, mogao biti dobra osnova za edukaciju pripadnika DGS i policije u BiH.

Summary

This article is continuation of this theme previous volume, which says about a problem of the forgery travel documents. The law aspect was represented in previous article, but, now in this article is represented criminalistics aspects of this problem. It is presented one statistics data analysis, and it made data processing of collecting informations of this subject mater. Collected informations are opening possibilities future investigations in this field. The results of these investigations have purpose if they can be used well for analytics data processing and conclusions, for using necessary increase activities for securing border lines and clearing possible oversight.

Literatura:

1. **Aleksić, Ž. i Milovanović, Z.:** "Kriminalistika", PARTENON, Beograd, 1994. g.
2. **Aleksić, Živojin:** "Veštačenje falsifikata dokumenata, rukopisa i novca – odabrana dela", Glosarijum, Beograd, 1996.
3. **Bošković, M.:** "Kriminalistika metodika I", Policijska akademija, Beograd, 1998. g.
4. **Brunell, L. Richard:** "Questioned document examination", Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms, U.S. Treasury department, Editor: Saferstein, R.: "Forensic science handbook Vol. I", Prentice Hall Regents, Englewood Cliffs, New Jersey, 1982. str. 673 – 723.
5. **Clement, J.L. i Risi, B.:** "Vještačenje falsificiranih dokumenata", SUP SR Hrvatske, Zagreb, 1985. g.
6. **Fitzgerald, D. J., Fox, S. M.:** "Metodologija istraživanja u kriminalističkim naukama", Nelson-Hall Inc. Chicago, Obrada i prevod: Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 2001.
7. <http://www.nato.int/sfor/indexinf/124/p15a/fb01151b.htm> (13. maja. 2002.)
8. **Kostić, M.:** "Metodi statističke analize", Viša poslovna škola, Beograd, 1996.
9. **Levison, Jay:** "Questioned documents a lawyer's handbook", Academic Press, San Diego, San Francisco, New York, Boston, London, Sydney, Tokyo, 2001., str 161 – 183.
10. **Lučić, B.:** "Statistika", ekonomski fakultet, Sarajevo, 1996.

11. **Maksimović, R. i Todorčić, U:** "Kriminalistika tehnika", Policijska akademija, Beograd, 1995. g.
12. **Mitrović, V.:** "Kriminalistička identifikacija – teorija i praksa", COMPUSCAN, Beograd, 1998. g.
13. **Modly, D., Korajlić, N.:** "Kriminalistički riječnik", Centar za kulturu i obrazovanje Tešanj, Tešanja, 2002.
14. **Nickell, Joe:** "Detecting forgery – forensic investigation of Documents", The University Press of Kentucky, Kentucky, 1996.
15. **Ordway, Hilton:** "Detecting and deciphering erased pencil writing", Charles C Thomas Publisher, Springfield, 1991.
16. **Renee C. Martin:** "About Forgeries", <http://www.forgery.net/renee.htm> (12. 12. 2001.)
17. **Tatomirović, Dragoljub:** "Neki oblici falsifikovanja javnih isprava", Bezbednost, Beograd,
18. **Vodinelčić, V.:** "Kriminalistička obrada falsifikata novca i isprava", Stručna biblioteka službe javne bezbjednosti, Beograd, 1972. g.
19. **Wickham, A. John, Jr.:** "Law Enforcement Investigations", Field manual, Headquarters Department of the Army, Washington DC, 1985., <http://155.217.58.58/cgi-bin/atdl.dll/fm/19-20/Ch21.htm> (08. 05. 2002.)